

Պատերազմից՝ խաղաղություն. պետության կառուցման առանձնահատկությունները հետկոնֆլիկտային միջավայրում

ՎԻՈՒԵՏՏԱ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

Երևանի պետական լեզվահասարակագիտական համալսարան

Ստացված է 14.04.2015

Ընդունված է 10.04.2016

Հոդվածում ուսումնասիրվում է պետության կառուցման պատմական և կառուցվածքային ժառանգությունը, պետության կառուցման խնդիրն արդի գլոբալ միջավայրում, ինչպես նաև պետության կառուցումը պայմանավորող հիմնական գործոնները և վերջիններիս առանձնահատկությունները հետկոնֆլիկտային միջավայրում: Դիտարկվում է նաև պետության լեգիտիմության ազդեցությունը, քանի որ այն առանցքային նշանակություն ունի պետության կառուցման և կայացման գործընթացների համար: Յուրաքանչյուր գործոնի վերլուծությունն ուղեկցվում է առանցքային դերակատարների և «կենտրոն-ծայրամասեր» հարաբերությունների հնարավոր դրսևորումների դիտարկմամբ:

Բանալի բառեր

Հետկոնֆլիկտային պետության կառուցում, կայացում, ինքնորոշման իրավունքի հիման վրա ձևավորված պետություններ, առանցքային դերակատարներ:

Նախաբան

Պետության կառուցումը պետություն-հասարակություն հարաբերություններով պայմանավորված պետության կարողությունները, ինստիտուտներն ու լեգիտիմությունն ամրապնդող էնդոգեն գործընթաց է¹: Պետության կառուցումն առաջին հերթին ներքին գործընթաց է, որում ներգրավված են տեղական դերակատարները, ինչը նշանակում է, որ միջազգային դերակատարների ազդեցությունը համեմատաբար սահմանափակ է: Սակայն, ինչպես ճանաչված, այնպես էլ հատկապես չճանաչված պետությունների դեպքում, միջազգային գործընկերները՝ միջազգային ունիվերսալ, տարածաշրջ-

¹OECD, State Building in Situations of Fragility: Initial Findings, OECD DAC, Paris, 2008; Fritz, V., Rocha-Menocal A., Understanding State-Building from a Political Economy Perspective: An Analytical and Conceptual Paper on Processes, Embedded Tensions and Lessons for International Engagement, Report prepared for DFID's Effective and Fragile States Teams, 2007.

ջանային, կառավարական և ոչ կառավարական կազմակերպությունները, և առանձին պետություններ, կարող են նպաստել պետության և հասարակության ճկուն հարաբերությունների հիմքերի ձևավորման ու ամրապնդման քաղաքական և ինստիտուցիոնալ գործընթացների արդյունավետության բարձրացմանը: Այդ բարդ և բազմագործոն գործընթացը հարկ է դիտարկել պետության կազմավորման և պետություն-հասարակություն հարաբերությունների ձևավորման ու զարգացման երկարաժամկետ պատմական և կառուցվածքային գործոնների համատեքստում՝ հաշվի առնելով դիտարկվող պետության առանձնահատկությունները: Դրանք կարող են լինել, օրինակ, ներքին կամ տարածաշրջանային հակամարտության հետևանքները, նոր հակամարտության վտանգը, համաշխարհային ճգնաժամով պայմանավորված տնտեսական կորուստների ազդեցությունը, պետության արտաքին պարտքը, սահմանափակ առևտրային հնարավորությունները, լայն սպառման ապրանքների բարձր գները և այլն: Այդ առանձնահատկությունների մեջ հատկապես առանձնանում են նրանք, որոնք պայմանավորված են պետության ճանաչված չլինելով: Չորս «պետականաստեղծ պայթյուններ» առանձնացրած Ֆ. Ռյոդերի կարծիքով դրանցից վերջինը, որն ի հայտ եկավ «սառը պատերազմի» ավարտից մեկ տասնամյակ անց, դեռևս չի ավարտվել²: Չնայած ազգային ինքնիշխանության հավակնությունների ամենաբարձր ցուցանիշը գրանցվել է 1990-ական թվականների առաջին կեսին³, սակայն ուսումնասիրությունները հաստատում են դրանց «երկա-

² Ռյոդերն առանձնացնում է չորս «պետականաստեղծ պայթյուններ», որոնք հետևել են ամերիկյան Անկախության հռչակագրին և ֆրանսիական Մարդու և քաղաքացու իրավունքների հռչակագրին. դրանք էին Վիեննայի կոնգրեսից մինչև Բեռլինի կոնգրեսն ընկած ժամանակահատվածը, 20-րդ դարի առաջին քառորդը, Երկրորդ համաշխարհային պատերազմից երեսուն տարի և Սառը պատերազմից մեկ տասնամյակ անց ընկած ժամանակահատվածները; **Roeder Ph.**, *Where Nation-States Come From: Institutional Change in the Age of Nationalism*, Princeton University Press, Princeton, 2007, pp. 5-6.

³ **Gurr T., Marshall M.**, *Peace and Conflict 2005: A global Survey of Armed Conflicts, Self-Determination Movements, and Democracy*, College Park: Department of Government and Politics: Univ. of Maryland, 2005, p. 99. http://www.cidcm.umd.edu/publications/papers/peace_and_conflict_2005.pdf, (21.06.2015).

րակեցությունը»։ 2009թ. վերջին աշխարհի 18 երկրներում դեռևս շարունակվում էին ինքնորոշման համար ծավալված էթնոքաղաքական հակամարտությունները⁴։ Ավելին, Սառը պատերազմի ավարտից հետո ընկած ժամանակահատվածում ազգերի ինքնորոշման իրավունքի հիման վրա ձևավորված բոլոր պետություններն անցել են «մայր» պետության հետ զինված հակամարտությունների փուլով, և դրանց մեծամասնությունը դեռևս չի ստացել միջազգային ճանաչում⁵։ Հետևաբար հետկոնֆլիկտային պետության (հողվածի շրջանակներում այդպիսին են համարվում ինքնորոշման իրավունքի հիման վրա ձևավորված, բայց դեռևս չճանաչված պետությունները՝ ռազմական գործողությունների դադարեցումից հետո) կառուցման ուսումնասիրությունը և դրա առանձնահատկությունների վերհանումն առանցքային նշանակություն ունեն ինչպես այդ պետության համար, այնպես էլ տարածաշրջանային, երբեմն էլ՝ գլոբալ զարգացումների տեսակետից։ Առավել ևս, որ անգամ այն դեպքում, երբ պետությունն անկախություն է հռչակել միջազգային իրավունքի նորմերին լիակատար համապատասխանությամբ՝ ինքնորոշման իրավունքի հիման վրա, միջազգային ճանաչումն (անդամակցությունը ՄԱԿ-ին), որպես կանոն, տասնամյակներ տևող քաղաքական գործընթաց է, ժամանակաշրջան, որը կարող է վճռորոշ լինել պետության ձևավորման տեսակետից։ Իհարկե, որպես կանոն, միջազգային կազմակերպությունների ավանդական մոտեցման համաձայն ինտեգրման կամ համագործակցության քայլերը չճանաչված պետությունների հետ բացառվում են մինչև ճանաչումը (թեև կան նաև բացառություններ, ինչպես, օրինակ, Կոսովոյի դեպքում)⁶։ Սակայն ակնհայտ է, որ այդ մոտեցումը հակասում է ոչ միայն ողջամիտ տրամաբանությանն, այլև միջազգային իրավունքի

⁴ **Marshall M., Cole B.R.**, Global report 2009: Conflict, Governance, and State Fragility, Center for Systemic Peace and Center for Global Policy, George Mason University, 2009, p. 40,

<http://www.systemicpeace.org/Global%20Report%202009.pdf>, (21.06.2015).

⁵ A Safer world: State recognition and self-determination,

<http://www.una.org.uk/content/safer-world-state-recognition-and-self-determination>, (14.06.2015).

⁶ **Торосян Т.**, Ильхам Алиев проиграл президентские выборы в Карабахе, ИА REGNUM, 2012, <http://regnum.ru/news/1559948.html>, (14.02.2015).

հիմնարար սկզբունքներին, քանի որ արդեն իսկ հակամարտության (հաճախ՝ «մայր» պետության ռազմական ագրեսիայի) ընթացքում ինքնորոշվող ժողովրդի կրած ծանր կորուստների հետևանքների վերացման աջակցությունը, որն ուղղակի կապ չունի ճանաչման հետ, պայմանավորվում է դրանով: Մինդեռ այդ կորուստների վերականգնման և հատկապես մարդկանց հետագա տառապանքների բացառմանն ուղղված հնարավորությունները, միջազգային իրավունքի համաձայն, պետք է օգտագործվեն անվերապահորեն և առանց վարանման: Իսկ դրան ուղղված քայլերի ու ծրագրերի հաջողությունը մեծապես կախված է այդ գործընթացների գնահատման մեխանիզմների արդյունավետությունից:

Հոդվածում դիտարկվում է հետկոնֆլիկտային փուլին բնորոշ առանձնահատկությունների ազդեցությունը պետության կառուցման գործընթացը պայմանավորող գործոնների վրա: Այդ առանձնահատկությունները կարելի է բաժանել չորս խմբի՝

- հակամարտության հետևանքներ,
- կոնֆլիկտային փուլի մարտահրավերներ,
- ինքնիշխան պետականության կառուցման փորձի ու գիտելիքների պակաս,
- չճանաչվածության հետևանքներ:

Հակամարտության հետևանքների խմբին են դասվում հակամարտության ընթացքում մարդկային կորուստները, կառույցների և ենթակառուցվածքների վնասները, նյութական կորուստները: Երկրորդ՝ հետկոնֆլիկտային փուլի մարտահրավերների խմբում են պատերազմի վերսկսման սպառնալիքին դիմակայելու նպատակով իրականացվող ռազմական ծախսերի մեծ ծավալները, այդ սպառնալիքի հետևանքով՝ միգրանցիան, ֆինանսական և մարդկային ռեսուրսների պակասը, դաշտային հրամանատարների էական ազդեցությունը հետկոնֆլիկտային կառավարման մարմինների գործունեության վրա և այլն: Ինքնիշխան պետականության կառուցման փորձի պակասն էականորեն ազդում է գործընթացի արդյունավետության վրա. շատ հաճախ պահանջվում է միաժամանակ և՛ լուծում գտնել առաջացող խնդիրների համար, և՛ ձեռք բերել անհրաժեշտ գիտելիքներ, և՛ կուտակված փորձի հիման վրա շտկել նախկինում

ընդունված ոչ արդյունավետ որոշումների հետևանքները: Ինքնորոշման իրավունքի հիման վրա ձևավորված, սակայն դեռևս միջազգայնորեն չճանաչված պետության կառուցման խնդրի գլխավոր առանձնահատկությունը, ինչպես նաև դժվարությունների զգալի մասը պայմանավորված է հենց այդ կարգավիճակով՝ չճանաչվածությամբ, և դրա հետևանքներով: Չճանաչված պետությունները հետկոնֆլիկտային փուլում խիստ սահմանափակ տնտեսական, իրավական ու քաղաքական աջակցության, ինչպես նաև միջազգային և տեղական վերահսկողության մեխանիզմների բացակայության կամ անբավարար մակարդակի պայմաններում ոչ միայն զրկվում են լրացուցիչ (հաճախ՝ վճռորոշ) աջակցությունից, այլև կարող են բախվել նոր մարտահրավերների՝ անօրինական խմբավորումների ձևավորում, ապօրինի գործունեության ծավալում և այլն: Նման մարտահրավերների հաղթահարման ձգտումը պահանջում է պետության կառուցումը պայմանավորող գործոնների և դրանց վրա ազդող առանձնահատկությունների համապարփակ ուսումնասիրություն: Ակնհայտ է, որ վերջինիս արդյունքները յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում կախված են լինելու ոչ միայն ընթացիկ գործոններից, այլև պետության կառուցման պատմական և կառուցվածքային ժառանգությունից՝ որպես մեկնարկային գործոնների համախումբ:

Պետության կառուցման պատմական և կառուցվածքային ժառանգությունը

Քննարկվող խնդրի տեսակետից պատմական և կառուցվածքային ժառանգության ուսումնասիրությունը կարևոր է, քանի որ ձևավորված ավանդույթները, արժեքներն ու սկզբունքները մեծ ազդեցություն ունեն ժամանակակից քաղաքական գործընթացների վրա: Պետության կառուցման ջանքերը պետք է խարսխված լինեն այդ պետության տարածքում պատմական զարգացումների փորձի վրա: Այդ հարցի ուսումնասիրության համար կարևոր նշանակություն ունեն Տնտեսական համագործակցության և զարգացման կազմակերպության (ՏՀԵԿ)

զեկույցները և ուղեցույցները⁷, որտեղ մեծ ուշադրություն է դարձվում պատմական և կառուցվածքային ժառանգության և հետկոնֆլիկտային և դյուրաբեկ միավորներում վերջիններիս հնարավոր ազդեցության վրա: Այդ փաստաթղթերի, ինչպես նաև պատմական և կառուցվածքային ժառանգության գործոնների սահմանմանն ու դասակարգմանը նվիրված հիմնական աշխատանքների հիման վրա այդ գործոնները կարելի է բաժանել հետևյալ խմբերի.

- *Պետության կազմավորման պատմություն:* Գաղութատիրական անցյալի փորձն ու անկախության համար պայքարի օրինաչափություններն ու հետևանքները կարող են ունենալ երկարատև ազդեցություն պետականության, պետության կառուցման, ազգային ինքնության ձևավորման և զարգացման դիսկուրսի վրա⁸:

- *Հասարակության կառուցվածքային բաժանումներ (cleavages):* Պետության կառուցման վրա ազդեցություն է ունենում հասարակության բաժանումը տարբեր խմբերի՝ պայմանավորված դասակարգային, ռասայական/ազգային, մշակութային, տարածքային, սոցիալական, կրոնական և «կենտրոն-ձայրամասեր» տարբերություններով: Կախված այն բանից, թե որքան խորն են տարբերություններն ու դրանց արդյունքում՝ խտրականություններն, այնքան ավելի մեծ է դրանց՝ խռովությունների և հակամարտությունների աղբյուր դառնալու հավանականությունը⁹:

- *Զինված հակամարտության պատմություն:* Հարկ է հաշվի առնել, որ զինված հակամարտություններն ինքնության վրա խոր հետքեր են թողնում: Դրա պատճառ կարող են դառնալ վերոհիշյալ խմբերի միջև հարաբերությունները, էթնիկ/ազգային ինքնագիտակ-

⁷ OECD, *State Building in Situations of Fragility: Initial Findings*, OECD DAC, Paris, 2008; OECD, *Concepts and Dilemmas of State-Building in Fragile Situations: From Fragility to Resilience*, OECD/DAC Discussion Paper, OECD DAC, Paris, 2008; OECD, *Do No Harm: International Support to Statebuilding*, OECD DAC, Paris, 2010; OECD, *Handbook on Contracting Out Government Functions and Services in Post-Conflict and Fragile Situations*, OECD, Paris, 2010; OECD, *States of Fragility 2015: Meeting Post-2015 Ambitions*, OECD Publishing, Paris, 2015.

⁸ **Tilly Ch.**, *War Making and State Making as Organized Crime*, in Peter Evans (ed.), *Bringing the State Back In*, Cambridge University Press, Cambridge, 1985.

⁹ **Tilly Ch.**, նույն տեղում:

ցությունը և տեղական/տարածաշրջանային նույնականացումը, ինչպես նաև ծայրահեղական քաղաքական դիրքորոշումները¹⁰:

• *Կառուցվածքային տարրեր*: Պետության դյուրաբեկությունը կարող է պայմանավորված լինել քիչ թե շատ կանխորոշված և տեսանելի ապագայում փոփոխման ոչ ենթակա կառուցվածքային պայմաններով: Վերջիններս ներառում են այնպիսի խնդիրներ, ինչպիսիք են «վատ» հարևաններով շրջապատված լինելը, վերնախավի եկամուտների «անկախ» աղբյուրների (գենքերի, թմրադեղերի ապօրինի արտադրությունն ու առևտուրը, թրաֆիքինգը, չհարկվող ներմուծումն ու արտահանումը և այլն) առկայությունը, որոնք էապես նվազեցնում են իշխող վերնախավի կախվածությունը հարկատուներից, ինչպես նաև դրա հետ կապված պատասխանատվության մեխանիզմներից: Միաժամանակ, կառավարության կողմից բնական պաշարների սխալ, մասնավորապես, բացառապես սեփական շահերի համար օգտագործումը, կարող է դառնալ իրական պատուհաս՝ պետության կառուցման և կայացման գործընթացների արդյունավետության տեսակետից¹¹:

• *Տնտեսական զարգացածության մակարդակ և աղքատության ցուցանիշ*: Աղքատությունը և անհավասարությունը՝ որպես արտաքսման, խտրականության, պատրիմոնիալիզմի զանազան (օրինակ՝ պետական, անդրպետական, համայնքային, կենցաղային) մակարդակների դրսևորումներ, և վերնախավի կողմից պետության «զավթման» պայմաններին նպաստող քաղաքական և ուժային մեխանիզմների հետևանք, կարող են լինել դյուրաբեկության խթան¹²:

• *Ինստիտուցիոնալ ժառանգություն*, որը ներառում է պետություն-հասարակություն հարաբերությունների ամրությունը, կառա-

¹⁰ **Berger M.**, From Nation-Building to State-Building: The Geopolitics of Development, the Nation State System and the Changing Global Order, *Third World Quarterly*, Vol. 27, No. 1, 2006, pp. 5-25.

¹¹ **Zaum D.**, The Sovereignty Paradox: The Norms and Politics of international Statebuilding, Oxford University Press, Oxford, 2007.

¹² World Bank, Engaging with Fragile States: An IEG Review of World Bank Support to Low-Income Countries under Stress, World Bank, Washington, D.C., 2006.

վարման կառույցների բնույթը, ինչպես նաև ֆորմալ և ոչ ֆորմալ ինստիտուտների փոխազդեցության ձևերը¹³:

Դժվար չէ նկատել, որ այդ գործոններից յուրաքանչյուրն այս կամ այն չափով դրսևորվում է ցանկացած պետության դեպքում (բացառություն է զինված հակամարտության պատմությունը): Մի խումբ պետություններ պատմության ընթացքում անցնում են զինված հակամարտության փուլով, մինչդեռ մյուսները՝ ոչ: Պետության կառուցման տեսակետից առաջինների ուղին զգալիորեն ավելի բարդ է, պայմանավորված է վերոհիշյալ չորս խմբերի մեջ մտնող խնդիրների լուծմամբ ու մարտահրավերների հաղթահարմամբ և արժանի է առանձին ուսումնասիրության: Ընդ որում, վերջին տասնամյակների ընթացքում գլոբալիզացիայի շարունակական խորացման պայմաններում վերոհիշյալ խնդիրներն ու մարտահրավերներն էլ ավելի են ահագնանում և դառնում են տարածաշրջանային կամ միջազգային անվտանգության լուրջ սպառնալիքներ:

Պետության կառուցման խնդիրն արդի գլոբալ միջավայրում

Ժամանակակից աշխարհի պայմաններն ու մարտահրավերներն իրենց խոր ազդեցությունն են ունենում հետկոնֆլիկտային փուլում գտնվող և դեռևս չկայացած պետությունների վրա: Մարդու իրավունքների, ժողովրդավարական կառավարման, մարդկային ներուժի զարգացման և գլոբալ անվտանգության շուրջ համաշխարհային դիսկուրսն առավել քան երբևէ արմատացած է միջազգային հարաբերությունների համակարգում և օրինականացնում է միջազգային կոլեկտիվ գործողությունների մեծ մասը¹⁴: Միաժամանակ, գոյություն ունի համոզմունք, որ «Արևմուտքը» չպետք է պարտադրի իր մոդելները և նորմերն այլ քաղաքակրթության պատկանող երկրներին¹⁵ և, որ պետության կառուցումը հարկ է ընկալել որպես ներսից

¹³ **Goldstone J.**, Pathways to State Failure, *Conflict Management and Peace Science*, **25**, 2008, 285-296.

¹⁴ **Fritz V., Rocha-Menocal A.**, Developmental States in the New Millennium: Concepts and Challenges for a New Aid Agenda, *Development Policy Review*, **25**, 5, 2007, 531-552.

¹⁵ **Huntington S.**, The West: Unique, not Universal, *Foreign Affairs*, 6, **75**, 1996, 28-46.

(էնդոգեն) առաջնորդվող գործընթաց, որը թե՛ քաղաքական է, թե՛ կոնստեքստային: Եվ երրորդ, «ահաբեկչության դեմ պատերազմը» առաջ է քաշել թերզարգացածության և դյուրաբեկության հետևանքով ստեղծված անվտանգության սպառնալիքներին առնչվող նոր մտահոգություններ, ինչի արդյունքում միջազգային գործընթացներին վերաբերող տեսությունները լրացվել են նոր հայեցակարգերով, իսկ ուսումնասիրությունները կենտրոնացել են նաև անվտանգության ու զարգացման միջև կապի վրա¹⁶: Հատկանշական է, որ գլոբալիզացիայի որոշ ասպեկտներ, գլխավորապես 1970-ական թվականներից ի վեր, բացասական ազդեցություն են ունեցել աղքատ երկրներում պետության կառուցման գործընթացի վրա: Մուրը, Շմիդտը և Անսուրտը առանձնացնում են դրանցից մի քանիսը՝

- Ապօրինի ապրանքների արտահանումից ստացված եկամուտները նվազեցնում են պետություն-հասարակություն դրական հարաբերություններ հաստատելու վերնախավի շահագրգռվածությունը՝ նվազեցնելով ստացված պետական եկամուտների դիմաց արդյունավետ ծառայություններ տրամադրելու ցանկությունը (պաշտպանություն և հիմնական հանրային ծառայություններ): Կախվածությունն օգնությունից նույնպես կարող է խոչընդոտել, որ վերնախավն ավելացնի ներքին ռեսուրսների մոբիլիզացիան և բարելավի թափանցիկ հանրային (պետական) կառավարումը:
- Միջազգային դրամաշրջանառության ժամանակակից կառուցվածքը հեշտացրել է կապիտալի դուրսբերումը երկրից: Ֆինանսական ազատականացումը կրճատել է կապիտալի տեղաշարժի ծախսը, և հարկային «ապաստարանների» առկայությունը թույլ է տալիս խուսափել հարկերից և իրականացնել անօրինական գործունեությունից ստացվող փողերի լվացում: Դա ազդում է հարստության կուտակման, ներդրումների ընդլայնման և ենթակառուցվածքների կենտրոնացման, ինչպես նաև որոշ պետությունների հետ տնտեսական համագործակցության խորացման հեռանկարների վրա:

¹⁶**Brinkerhoff D.**, Capacity Development in Fragile States: Dilemmas and Directions, *Capacity.Org*, Issue 32, 2007.

- Ռազմական և անվտանգության ծառայությունների զարգացող համաշխարհային շուկան խարխուլում է «թույլ» պետություններում անվտանգության մեխանիզմների կենտրոնացման գործընթացը: Այն նաև քաղաքական վերնախավին թելադրում է «անվտանգության մասնավորեցում», այլ ոչ թե դրա՝ որպես հանրային բարիքի, ապահովում¹⁷: Ռազմական ոլորտի մեկ այլ մարտահրավեր է զինամթերքի արտադրությունը և փոքր տրամաչափի հրազենների և թեթև ինքնաձիգների հասանելիությունը, որոնք զինված հակամարտությունների կարևոր շարժիչ ուժ են¹⁸:

Նման պայմաններում քաղաքական վերնախավերը պետք է նուրբ հաշվարկ անեն: Նրանք կարող են «դաժան» մարտավարության միջոցով գոյատևել պետության «ոսկորների» վրա: Սակայն, կարող են նաև թե՛ տեղական, թե՛ միջազգային ճնշման տակ դառնալ ավելի պատասխանատու իրենց պետությունում մարդու իրավունքների հանդեպ հարգանքի հաստատման նկատմամբ, ինչպես նաև սկսել գործել պետության ստանձնած պարտավորությունների շրջանակներում: Այդ ճնշումները վերնախավի որոշ ներկայացուցիչների, մասնավորապես նրանց, ովքեր ունեն որակյալ կրթություն և մուտք դեպի համաշխարհային կապերի ցանց, սպառնալիք են դարձնում այլ ներկայացուցիչների համար¹⁹:

Բերված օրինակները միանգամայն բավարար են պնդելու համար, որ արդի գլոբալ միջավայրում պետության կառուցման պայմանները, մարտահրավերներն ու խթաններն արմատապես տարբերվում են անգամ մի քանի տասնամյակ առաջ գոյություն ունեցած խնդիրներից և կայացման նպատակ հետապնդող, հատկապես՝ հետկոնֆլիկտային պետությունների համար բարդ մարտահրավերներ են առաջադրում:

¹⁷Moore M., Schmidt A., Unsworth S., Assuring Our Common Future in a Globalised World: The Global Context of Conflict and State Fragility, DFID background paper for the 2009 White Paper “Securing our Common Future”, 2009.

¹⁸OECD, Armed Violence Reduction: Enabling Development, OECD DAC, Paris, 2009.

¹⁹Carment D., Gazo J., Prest S., Risk Assessment and State Failure, *Global Society*, Vol. 21, No. 1, 2007, 47-69.

Պետության կառուցումը պայմանավորող կարևորագույն գործոնները

Պետության կառուցումը պայմանավորող կարևորագույն գործոններն են՝

- Քաղաքական կարգավորումները, որոնք արտացոլում են «խաղի կանոններին» շուրջ գաղտնի կամ պաշտոնական համաձայնությունը, իշխանության բաշխումը և քաղաքական գործընթացները, որոնց միջոցով պետությունը և հասարակությունը փոխազդում են:
- Պետության՝ հիմնական գործառնություններն արդյունավետ կատարելու և հիմնական ծառայությունները տրամադրելու ունակությունն ու պատրաստակամությունը:
- Հասարակական ակնկալիքները և ընկալումները, թե ինչ գործառնություններ պետք է իրականացնի պետությունը, ինչ պայմաններ պետք է լինեն պետություն-հասարակություն հարաբերությունների համար և ինչպիսին պետք է լինի պահանջները «լսելի» դարձնելու հասարակության ունակությունը:
- Պետության լեգիտիմությունը՝ որպես պետության կառուցման և կայացման գործընթացների հիմնարար և անվերապահ գործոն:

Ստորև ներկայացվում է այդ գործոնների վերլուծությունը՝ առանցքային դերակատարների և «կենտրոն-ծայրամասեր» հարաբերությունների հնարավոր դրսևորումների դիտարկմամբ՝ հաշվի առնելով հետկոնֆլիկտային պետության կառուցման առանձնահատկությունները:

Քաղաքական կարգավորումները հետկոնֆլիկտային միջավայրում

Պետության կառուցման հեռանկարները մեծապես կախված են պետության հիմքում ընկած քաղաքական կարգավորումներից: «Քաղաքական կարգավորման» հայեցակարգը, ըստ էության, ներկայացնում է քաղաքական ներգրավվածության կանոնների շուրջ համաձայնության միջոցով վերնախավի ներկայացուցիչների միջև իշխանության բաշխումը: Քաղաքական կարգավորումը կարող է (վերա)ձևավորվել եզակի իրադարձության (ինչպես, օրինակ, խաղաղության պայմանագրի կնքման) արդյունքում, կամ կարող է արտացոլել

փոփոխությունների շարունակական գործընթացը, որտեղ գլխավորը հիմնական դերակատարների դիրքորոշումն է²⁰:

Քաղաքական կարգավորումը վերաբերում է ոչ միայն ֆորմալ, այլ նաև ոչ ֆորմալ քաղաքական ինստիտուտներին և դրանց կապերին, ինչպես նաև ոչ ֆորմալ կանոններին, սկզբունքներին, արժեքներին և արմատավորված սովորույթներին, որոնք ուրվագծում են քաղաքական փոխգործակցությունը և վարքը, ինչպես նաև հանդիսանում են յուրաքանչյուր քաղաքական համակարգի առանցքը: Քաղաքական կարգավորումը նաև դինամիկ երևույթ է, որը ժամանակի ընթացքում ենթակա է փոփոխման և վերաձևավորման (հակամարտության, փոխհամաձայնության և կարգավորման տարբեր մակարդակներ): Տարբեր պետական և ոչ պետական դերակատարներ պարբերաբար (վերա)հաստատում են իրենց հարաբերությունների ձևաչափը²¹:

Այնուամենայնիվ, քաղաքական կարգավորման առկայությունը դեռևս ներգրավվածության և մասնակցության մակարդակի ցուցանիշ չէ²²: Մի շարք դեպքերում դյուրաբեկությունն արտացոլում է քաղաքական կարգավորման բացառիկությունը և/կամ արտոնություններ է տրամադրում մի շարք խմբերի՝ այլոց նկատմամբ: Նմանատիպ կարգավորումների դեպքում ներքին հակամարտություններն ու անկայունությունը «խաղի կանոններին» վերափոխման համար ծավալվող պայքարի արդյունք են: Մինչդեռ, մի շարք դեպքերում, քաղաքական կարգավորումը կարող է դառնալ արմատավորված և կայուն՝ վիճելի հարցին հաղորդելով տևական բնույթ: Որոշ ժամանակ դա կարող է պետությունում կայունության սպավորություն ստեղծել, սակայն վաղ թե ուշ հասարակության ստվար շերտի (այդ թվում նաև էթնիկ փոքրամասնությունների) դուրսմղումը քաղաքական և հասարակական գործընթացներից և հորիզոնական անհավասարությունները²³ կարող են հանգեցնել ներքին հակամարտության և պետության դյուրաբեկության²⁴:

²⁰**Brown S., Grävingholt J.**, Framing Paper on Political Settlements in Peacebuilding and Statebuilding, OECD INCAF framing paper, 2009.

²¹**Brown S., Grävingholt J.**, նշվ. աշխ.:

²²**Brown S., Grävingholt J.**, նշվ. աշխ.:

²³**Stewart F.**, Horizontal Inequalities and Conflict: Understanding Group Violence in Multethnic Societies, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2008; **Stewart F.**,

Քաղաքական կարգավորման հայեցակարգն ու փորձը սերտորեն կապված են տնտեսական կարգավորման հետ: Քաղաքական կարգավորումը սկզբունքորեն ազդում է տարբեր խմբերի միջև ռեսուրսների բաշխման վրա: Անշուշտ, բոլոր պետություններում էլ բարիքների և ռեսուրսների նկատմամբ վերահսկողությունն անհավասարապես է բաշխվում, սակայն դյուրաբեկ պետություններում այդ անհամաչափությունը հաճախ հասնում է ծայրահեղ աստիճանի²⁵:

Պետության և հասարակության միջև հարաբերությունները պայմանավորված են քաղաքական գործընթացներում կարգավորմաների արդյունքներով, որոնք ներառում են հասարակության ակնկալիքների շրջանակները և բնակչությունը ներկայացնող քաղաքական «ձայնը»: Այդտեղ կարելի է առանձնացնել երկու վիճահարույց խնդիր: Նախ, գոյություն ունի պատասխանատվության խնդիր, որը վերաբերում է այն բանին, թե արդյոք կան վերահսկողության պատշաճ մեխանիզմներ և հնարավորություններ, որոնք թույլ կտան ապահովել հասարակության կարիքների բավարարումը²⁶: Երկրորդ խնդիրը վերաբերում է քաղաքական ներգրավվածության մակարդակին և որակին, որոնք որոշվում են օրենքների (ֆորմալ նորմերի) և ոչ ֆորմալ նորմերի և փորձի համադրմամբ՝ որպես նպատակ դիտարկելով խոցելի խմբերի արդյունավետ քաղաքական մասնակցությունը պետության քաղաքական գործընթացներում: Թե՛ քաղաքական պատասխանատվության, թե՛ քաղաքական ներգրավվածության մակարդակները կարող են ի հայտ գալ, օրինակ, մրցակցային ընտրությունների արդյունքում²⁷:

Թեև վերջին տասնամյակների ընթացքում էապես մեծացել է միջազգային հանրության աջակցությունը ներպետական քաղաքական

Langer A., Venugopal R., Horizontal Inequalities and Post-Conflict Development, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2011.

²⁴**Stewart F.,** նույն տեղում:

²⁵**Debiel T., Terlinden U.,** Promoting Good Governance in Post-Conflict Societies, Discussion paper, Technische Zusammenarbeit, GTZ, Eschborn, 2005.

²⁶**Schedler A.,** Conceptualizing Accountability, *Andreas Schedler, Larry Diamond and Marc F. Plattner (eds.) The Self-Restraining State: Power and Accountability in New Democracies*, Lynne Rienner Publishers, Boulder, 1999.

²⁷**Fritz V., Kaiser K., Levy B.,** Problem-Driven Governance and Political Economy Analysis, Good Practice Framework, World Bank, Washington D.C., 2009.

գործընթացների բարելավմանը, սակայն քաղաքական ներգրավվածության կանոնների շուրջ համաձայնություն, վերնախավի օրինապահ վարքագիծ, արդյունավետ և գործունակ քաղաքական կառույցներ ապահովող պատշաճ քաղաքական կարգավորման ստեղծումը ոչ թե արտաքին միջամտության, այլ տեղական քաղաքական ինստիտուտների համակարգված աշխատանքի արդյունք է:

Առանցքային դերակատարներ: Մեծ նշանակություն ունի, թե ովքեր են այն առանցքային դերակատարները, որոնք ազդեցություն ունեն քաղաքական կարգավորման վրա և ուրվագծում են տվյալ պետության ռազմավարական նախապատվությունները: Առանցքային դերակատարներ կարելի է համարել նրանց, ովքեր ի գործ են զգալիորեն ազդել (բարելավել, խաթարել կամ էականորեն ապակայունացնել) պետության կառուցման գործընթացը: Ջինված հակամարտություններից հետո ձևավորված պետությունների դեպքում իշխանությունը կենտրոնացած է զինված խմբավորումները վերահսկող դերակատարների ձեռքում²⁸, քանի դեռ չեն ընդունվել սահմանադրություն և համապատասխան օրենքներ, և դրանց հիման վրա կազմակերպվել պատշաճ ընտրություններ: Առաջին փուլի առանցքային դերակատարների՝ այդ խմբավորումների ղեկավարների դերակատարությունը երկրորդ փուլում աստիճանաբար նվազում է գործընթացի ճիշտ զարգացումների դեպքում:

Հնարավորություններն ու խոչընդոտները, որոնց հանդիպում է տեղական քաղաքական վերնախավը, ձևավորում են ուժերի հավասարակշռությունը մրցակից դերակատարների միջև, ինչպես նաև նրանց կարողությունն՝ աջակցելու պետության կառուցմանը կամ այնպիսի գործընթացներին, որոնք սկզբունքորեն նպաստում են դրանց: Միջազգային և տարածաշրջանային գործընթացները ևս կարող են տարբեր՝ աջակցող կամ խոչընդոտող ազդեցություն ունենալ այդ գործընթացների վրա, որոնց արձագանքում են առաջնորդներն ու վերնախավը²⁹:

Կենտրոն - ծայրամասեր հարաբերությունները: Քաղաքական կարգավորումները նաև ուրվագծում են կենտրոնի և ծայրամասերի

²⁸Goldstone J., նշվ. աշխ.:

²⁹Morgan P., Some Findings on Donor Support to Capacity Development in Two Post-Conflict States, World Bank, Washington D.C., 2009.

միջև հարաբերությունները և, իրենց հերթին, դրանց արդյունքն են: Վերջինս կախված է այն բանից, թե ինչպիսի գարգացում են ունենում «քաղաքական խաղի կանոնները», ծառայությունների մատուցման և իշխանության կենտրոնացման կամ ապակենտրոնացման ինչ աստիճան է ընտրվում, ինչը մեծապես պայմանավորված է կենտրոնի եկամուտներից և ծայրամասերից հարկային գանձումների մոբիլիզացման ունակությունից: Ժամանակակից պետության կառուցման և խաղաղության հաստատման գործընթացներում առանցքային խնդիրներն են, թե արդյոք էթնիկ և անդրազգային քաղաքական միավորներն ի գործու են ստեղծել միասնական քաղաքական ինքնություն, կառավարման օրինաչափություններ, որոնք բնութագրում են անդրազգային խմբերի միջև հարաբերությունները, ինչպես նաև նրանց հարաբերությունները կենտրոնի հետ, բնական ռեսուրսների շուրջ վեճերը և այլն³⁰:

Պետության հիմնական գործառույթների իրականացումը հետկոնֆլիկտային փուլում

Պետությունները տարբերվում են իրենց նորմատիվային հիմքերով և լեգիտիմության աղբյուրներով: Այնուամենայնիվ, ստորև ներկայացվող մի շարք հիմնական գործառույթներ ընդհանուր են բոլոր կայացած և նպատակ՝ կայացման ձգտող պետությունների համար:

Անվտանգության ապահովումը: Առանց պետության և բնակչության անվտանգության ապահովման, տնտեսությունը և հանրային ծառայություններն ուղակի չեն կարող գործել, իսկ խաղաղություն հնարավոր չի լինի հաստատել (օրինակ՝ Սոմալի, Աֆղանստան): Պետությունը պետք է ի գործու լինի պաշտպանել ինքն իրեն ներքին և արտաքին սպառնալիքներից՝ միաժամանակ պարտավորված լինելով պաշտպանել բնակչությանը՝ անկախ էթնիկ պատկանելությունից: Իշխանության և պարտավորությունների հավասարակշռումը շատ

³⁰ **Migdal J.**, State in Society: Studying How States and Societies Transform and Constitute One Another, Cambridge University Press, Cambridge, 2001.

կարևոր է պետության լեգիտիմության ամրապնդման, ինչպես նաև քաղաքացիների աջակցությունը ստանալու համար³¹:

Պետական եկամուտների արդյունավետ բաշխում և հիմնական ծառայությունների տրամադրում: Իրավունքի գերակայության ապահովումը ֆինանսավորելու, ինչպես նաև անվտանգության և այլ հիմնական ծառայությունների տրամադրման համար՝ պետությունը պետք է կարողանա ապահովել եկամուտների գանձում և բաշխել դրանք՝ հաշվի առնելով հասարակական ակնկալիքները, ինչն, իր հերթին, պահանջում է պետական ֆինանսական կառավարման հուսալի և թափանցիկ համակարգ, հարկերի գանձման կարողություն և հաշվետվողականության մեխանիզմներ³²: Երբ գանձվող հարկերից ստացված պետական հասույթն օգտագործվում է հասարակական ակնկալիքները բավարարող հանրային ծառայությունների մատուցման և մատակարարման գործառույթների իրագործման համար, ապա իշխանության և հասարակության միջև հաստատվում են «փոխադարձության» հարաբերություններ³³: Այսպիսով, բնակչությունն աջակցում է պետությանը, իսկ պետությունն էլ շահագրգռված է կատարել իր պարտավորությունները, քանի որ կախված է պետական եկամուտների համար անհրաժեշտ հարկերի հավաքագրումից, որոնք ապահովում են նրա գործունեությունը և գոյությունը: Հարկերի գանձման և ծառայությունների մատուցման միջև ուղիղ կապի բացակայության դեպքում իշխանության լեգիտիմությունը կարող է էականորեն տուժել³⁴:

Իրավունքի գերակայության հաստատում: Պետությունները ստեղծում են պայմաններ, որոնց առկայության դեպքում կարող են ամրապնդել անվտանգությունը, մեծացնել պետական ինստիտուտների գործունեության արդյունավետությունը և իրականացնել այլ

³¹**Sisk T., Wyeth V.**, Rethinking Peace-Building and State-Building in War-Torn Countries: Conceptual Clarity, Policy Guidance, and Practical Implications, Draft discussion note for the OECD DAC International Network on Conflict and Fragility, 2009.

³²**Carnahan M., Lockhart C.**, Peace-Building and Public Finance in Charles T. Call with Vanessa Wyeth (eds.), Building States to Build Peace, Lynne Rienner Publishers, Boulder, 2008.

³³**Moore M.**, Revenues, State Formation, and the Quality of Governance in Developing Countries, *International Political Science Review*, **25**, 3, 2004, 297-319.

³⁴OECD, Service Delivery in Fragile Situations: Key Concepts, Findings and Lessons, OECD, Paris, 2008.

բարեփոխումներ, ինչպես նաև պետության ողջ տարածքում՝ արդյունավետ վերահսկողություն: Այդ գործառնությունն արտացոլում է պետության՝ հակամարտությունը կանխելու և լուծելու, օրենքի անաչառ, հետևողական և հավասար կիրառման ապահովման և օրինախախտներին ու հանցագործներին պատասխանատվության ենթարկելու կարողությունը: Արդարադատության համակարգը պետություն-հասարակություն հարաբերությունների և պարտավորությունների բաշխման առանցքային բաղադրիչն է: Հասարակությունը պետք է կարողանա իրավունքի գերակայության շնորհիվ օգտվել արդարադատության մեխանիզմներից և տեղյակ լինել իր իրավունքների և պարտականությունների մասին³⁵:

Տնտեսական զարգացման խթանում: Քաղաքական կայունությունը և հասարակության անվտանգությունը հնարավոր է ապահովել տնտեսական աճի և սոցիալական զարգացման պայմաններում: Միաժամանակ, տնտեսական զարգացման բարենպաստ պայմաններ պետք է ստեղծեն պետական կառույցները, որոնք ապահովում են ներդրումների համար պատշաճ ենթակառուցվածքներ, սեփականության իրավունքի պաշտպանություն, ֆինանսական և տնտեսական գործարքների համար կանոնակարգիչ շրջանակներ³⁶:

Տարբեր պետական գործառնությունների իրականացման և ծառայությունների մատուցման արդյունավետությունը կախված է իշխանություն-հասարակություն համագործակցությունից և դրա արդյունքում ձևավորվող համատեղ հաստատուն փոխգործակցությունից: Երբ մեկ կամ ավելի գործառնություն ձախողվում են, դա կարող է ունենալ բացասական ազդեցություն մյուս պետական գործառնությունների վրա՝ մեծացնելով դյուրաբեկությունը: Այդ գործառնությունների ապահովման ձևն ու ծավալը քաղաքական գործընթացների անքակտելի մաս են, որի միջոցով ներդաշնակեցվում են քաղաքացիների և քաղաքական գործընթացներն ապահովողների շահերը:

³⁵ **Fritz V., Kaiser K., Levy B.**, նշվ. աշխ.:

³⁶ **Fritz V., Rocha-Menocal A.**, Understanding State-Building from a Political Economy Perspective: An Analytical and Conceptual Paper on Processes, Embedded Tensions and Lessons for International Engagement, Report prepared for DFID's Effective and Fragile States Teams, 2007.

Պետությունը, որն ի գորու է իրականացնել վերոնշյալ գործառույթները, կայացած պետության ձևավորման ճանապարհին է: Ուստի, դրանց արդյունավետ իրականացումը կարող է դիտարկվել որպես պետության կառուցման անհրաժեշտ նախապայման: Դրանք կարող են հավասարապես արտահայտվել մի համատեքստում որպես հասարակական շարժման կամ կուսակցության համար նախապայմաններ, իսկ մեկ այլ համատեքստում՝ որպես իշխանություն-հասարակություն համագործակցության զարգացման նպատակ: Ի լրումն, որպես պետության՝ իր հիմնական գործառույթներն արդյունավետ կատարելու կարողության և խնդիրներին արագ արձագանքելու ցուցիչ՝ այդ գործառույթները հանդիսանում են հասարակական, քաղաքական և սոնտեսական ակնկալիքների և քաղաքական կարգավորումների և գործընթացների անբաժանելի մաս: Հարկ է նկատել, որ վերոհիշյալ առանցքային պետական գործառույթների (իրավապահ, դատական մարմինների գործունեություն, հանրային ֆինանսական կառավարում և այլն) ամրապնդումը միայն տեխնիկական տեսանկյունից բավարար չէ: Դրանց ընդունումը սոսկ որպես տեխնիկական առաջադրանքներ, հակասում է պետության կառուցման քաղաքական հիմքերին՝ անտեսելով սպառնալիքներն ու մարտահրավեր նետելով քաղաքական շահերին, որոնք հանգեցրել են առկա «ստատուս քվոյին»:

Առանցքային դերակատարներ: Պետական ներկայացվածության և հնարավորությունների սահմանափակ լինելու պատճառով ծագող բարդությունները, հանդիպում են այն ժամանակ, երբ առանցքային գործառույթների և ծառայությունների տրամադրումը կենտրոնանում է մի շարք ոչ պետական գործիչների ձեռքերում՝ ներառյալ միջազգային և տեղական ոչ կառավարական կազմակերպությունների, ժառանգաբար իշխանություն ստացածների, իսկ որոշ դեպքերում՝ հանցավոր կամ զինված խմբավորումների, որոնք մարտահրավեր են նետում և մրցում լեգիտիմ իշխանության հետ³⁷:

Կենտրոն - ծայրամասեր հարաբերություններ: Վերոհիշյալ գործառույթների արդյունավետությունը հարկ է գնահատել նաև

³⁷ **Batley R., Mcloughlin C.**, Engagement with Non-State Service Providers in Fragile States: Reconciling State-Building and Service Delivery, *Development Policy Review*, 28 (2), 2010, pp. 131-154.

պետության ողջ տարածքում նրանց բաշխվածության տեսակետից: Դյուրաբեկ կամ հետկոնֆլիկտային պետությունը հնարավոր է, որ ունենա խիստ սահմանափակ իշխանություն սեփական տարածքի մի շարք շրջաններում: Պետության կառուցումը պատմականորեն կենտրոնանում է պետության ուժային, վարչական և ծառայությունների մատուցման կառույցների կենտրոնացման վրա³⁸:

Հատկանշական է, որ դյուրաբեկ պետություններում կառուցման գործընթացն ավելի տեսանելի է մայրաքաղաքներում, իսկ ծայրամասերի բնակչությունը, որպես կանոն, ունի սահմանափակ և ոչ բավարար փոխազդեցություն պետության հետ: Այդ տարածքներում համայնքային կառավարման համակարգերը պետական ինստիտուտներից ավելի ակտիվ գործունեություն են ծավալում: Նման համատեքստում պետության կառուցման «վերից վար» ավանդական ձևաչափը բախվում է խնդրի. այն կարող է ապահովել կենտրոնական վերնախավի դիրքն առանց տարածվելու խոշոր գյուղական վայրերում, որոնք շարունակում են մնալ տեղական առաջնորդների իշխանության տակ: Դա էլ հենց ներիմաստ գործարքների այն տեսակն է, որն ամրապլնդում է վերնախավի իշխանությունը, բայց աղքատության և անապահովության գործոն է մեծամասնության համար³⁹:

Հասարակական ակնկալիքները հետկոնֆլիկտային փուլում

Կայացած պետությունը պետք է ի գորու լինի բավարարել հասարակության ակնկալիքները⁴⁰: Կախված այն բանից, թե ինչպես է հասարակությունն ընկալում պետության գործառույթները՝ առանձնացվում են հասարակական ակնկալիքների երկու տեսակ՝ «նորմատիվային» և «իրական»⁴¹:

Նորմատիվային ակնկալիքները հիմնվում են նորմաստեղծ կառույցների համոզմունքների և ընկալումների վրա, թե ինչպիսին պետք է լինի պետությունը, ինչ ծառայություններ պետք է մատուցի և

³⁸Migdal J., նշվ. աշխ.:

³⁹Migdal J., նշվ. աշխ.:

⁴⁰OECD, Service Delivery....

⁴¹OECD, Do No Harm: International Support to Statebuilding, OECD DAC, Paris, 2010.

ինչպես պետք է վերաբերվի հասարակությանը, ինչն իր հերթին կախված է այն բանից, թե ինչպես են լեզվատիրության գործառույթներն ազդում պետություն-հասարակություն հարաբերությունների վրա: Այդ ակնկալիքները, նախ, քաղաքական մրցակցության, գաղափարախոսությունների և համոզմունքների համադրման արդյունք են⁴²:

Իրական ակնկալիքները վերաբերում են հասարակության սպասելիքներին, թե իրականում ինչ ծառայություններ պետք է մատուցի պետությունը⁴³: Բոլոր պետություններում առկա է իրական և նորմատիվային ակնկալիքների միջև տարբերություն, քանի որ քաղաքացիները հիասթափվում են և՛ կառավարությունից, և՛ պետության արագ արձագանքման կարողություններից: Սակայն դյուրաբեկ պետություններում բնակչությունը, որպես կանոն, ա.) ծառայությունների մատուցման տեսանկյունից քիչ ակնկալիքներ ունի պետությունից (մասնավորապես կապված անկարողության հետ), բ.) դիտարկում է պետությունը որպես ճնշումների և անկայունության աղբյուր կամ որպես վերնախավի կողմից «սեփականաշնորհված» տիրույթ: Նորմատիվային և իրական ակնկալիքների միջև անհամապատասխանությունները կարող են նպաստել տարբեր շահագրգիռ անձանց ընկալումների և կառավարման համապատասխան օրինաչափությունների խեղաթյուրմանը: Բայց ամենակարևորը պետություն-հասարակություն հարաբերությունների լեզվատիրությունն է⁴⁴:

Պետություն-հասարակություն հարաբերությունների վերաբերյալ հասարակական ակնկալիքները նաև ուրվագծվում են քաղաքական ձայնի և «վերից վար» սոցիալական մոբիլիզացման միջոցով: Որքան էլ արդյունավետ իրականացվեն փոփոխությունները, քաղաքական ձայնը ձևավորվում է ոչ միայն քաղաքական կարգավորման, այլ նաև քաղաքացիական հասարակության մոբիլիզացիայի հնարավորության առկա մակարդակների միջոցով: Այնտեղ, որտեղ հասարակությունը մասնատված է հակամարտությունների և բռնությունների պատճառով, քաղաքական ձայնի և հասարակական պատասխանատվության դրսևորման հնարավորությունները հաճախ խարխլվում են: Հատուկ

⁴²OECD, Do No Harm.....

⁴³OECD, Do No Harm.....

⁴⁴OECD, Do No Harm.....

մտահոգության առիթ է խոցելի կամ մարգինալացված խմբերի մոբիլիզացիայի հնարավորությունների հարցը, որը հաճախ սահմանափակվում է նախակոնֆլիկտային շրջանով և, մասնավորապես, հակամարտության մասնակից հասարակություններում խարխիվածության սպառնալիքի (վտանգի) դեպքում: Դյուրաբեկ պետություններում առանցքային իրավունքների շարունակական անտեսումը, այդ թվում՝ երեխաների իրավունքների ոտնահարումը, պարբերական բնույթ կրող զենդերային անհավասարությունները և բնիկների ու փոքրամասնություն կազմող խոցելի խմբերի դուրսմղումը քաղաքական և հասարակական գործընթացներից, բացատրվում է ձայնի իրավունքի և իրավական մասնակցության ուղիների բացակայությամբ⁴⁵:

Եվ, վերջապես, ինքնորոշվող տարածքներում իրավիճակն էլ ավելի է բարդացնում այն հանգամանքը, որ պետությունից հասարակական ակնկալիքները խիստ տարբեր են և բևեռացած: Դա մասամբ անդրադառնում է հասարակական համախմբվածության խնդիրների վրա, որոնք հանդիպում են այն պետություններում, որոնք անհավասարապես են մատուցում հանրային ծառայությունները: Որտեղից էլ ծագած լինի խնդիրը, համընդհանուր քաղաքացիական գիտակցությունը բացակայում է և քաղաքական կարգավորումը չի հաջողել սոցիալական համագործակցության տարբեր նորմատիվ հայացքների շուրջ անգամ ժամանակավոր համաձայնության (*modus vivendi*) ձեռքբերումը: Նմանատիպ պայմաններում խիստ անհրաժեշտ է, որ բարեփոխումներ անցկացնելու և փոփոխություններ իրականացնելու հարցում արտաքին ներգործությունը և/կամ աջակցությունը չափավորվի, որպեսզի հնարավոր լինի զերծ մնալ ուռճացված հասարակական ակնկալիքներից, որը հաճախ է պատահում դյուրաբեկ պետությունների դեպքում⁴⁶:

Առանցքային դերակատարներ: Առանցքային դերակատարները ներառում են այն քաղաքական վերնախավերը, որոնք ունեն տարբեր քաղաքական հայացքներ: Ժողովրդավարական վարչակարգերում դրանք կուսակցություններն են: Ինքնորոշմամբ ձևավորված պետություններում, որպես կանոն, քաղաքական վերնախավերում կարելի է

⁴⁵Migdal J., նույն տեղում:

⁴⁶Migdal J., նույն տեղում:

հանդիպել թե՛ օրինական և թե՛ ապօրինի տարրեր, այդ թվում՝ անհատներ կամ խմբեր, որոնք ներքաշված են հանցավոր խմբերի և կոռուպցիոն գործունեության մեջ⁴⁷: Նման պայմաններում կուսակցությունները ստանում են աջակցություն վերնախավային կառույցներից կամ տնտեսական շահեր հետապնդող անձանցից կամ կազմակերպություններից: Պետության կառուցման գործընթացին արագ և արդյունավետ աջակցության հարցում որպես կարևոր դերակատարներ կարող են հանդես գալ ոչ կառավարական կամ հասարակական կազմակերպությունները: Այնուամենայնիվ, որպես ոչ ֆորմալ դերակատարներ կարող են հանդես գալ նաև հրամանատարներ կամ հանցավոր խմբեր, որոնք մասնակից են ապօրինի գործարքների⁴⁸:

Կենտրոն-ծայրամասեր հարաբերությունները: Թերի ժողովրդավարական վարչակարգերում պետություն-հասարակություն հարաբերությունների վերաբերյալ սոցիալական ակնկալիքները խիստ տարբեր են և հակասական: Ամենայն հավանականությամբ հետագայում դա կարող է դրսևորվել կենտրոնի և ծայրամասերի միջև քաղաքական և աշխարհագրական մասնատվածությամբ և հասարակական և քաղաքական դերակատարների մենաշնորհների ձևավորմամբ⁴⁹: Պետության կառուցման մարտահրավերը պետություն-հասարակություն հարաբերությունների զանազան մակարդակների և իշխանությունից տարբեր ակնկալիքների ու դրանց իրագործման փորձերի համապատասխանության ապահովման արդյունավետությունն է⁵⁰:

Հետկոնֆլիկտային պետության լեգիտիմությունը

Լեգիտիմությունն իշխանություն-հասարակություն հարաբերություններում առանցքային նշանակություն ունի: Լեգիտիմությունը

⁴⁷Sisk T., Wyeth V., Rethinking Peace-Building and State-Building in War-Torn Countries: Conceptual Clarity, Policy Guidance, and Practical Implications, Draft discussion note for the OECD DAC International Network on Conflict and Fragility, 2009.

⁴⁸ Armed Violence Reduction: Enabling Development, OECD DAC, Paris, 2009.

⁴⁹Rocha-Menocal A., Fritz V., Hybrid Regimes and the Challenges of Deepening and Sustaining Democracy in Developing Countries, *South African Journal of International Affairs*, 15, 1, 2008, 29-40.

⁵⁰Migdal J., նշվ. աշխ.:

հիմք է ապահովում ոչ թե հարկադրաբար, այլ հասարակության համաձայնությամբ իշխանության իրականացման համար: Լեգիտիմության բացակայությունն, անշուշտ, նպաստում է պետության դյուրաբեկությանը, քանի որ խաթարում է կապն իշխանությունների և հասարակության միջև ու հարցականի տակ է դնում քաղաքական էլիտայի իշխանության ապագան: Լեգիտիմությունը համապատասխանում է իրավունքի և արդարության մասին մարդկանց գաղափարներին, դրանց հիմքում ընկած արժեքներին ու նորմերին, ինչպես նաև ընտրազանգվածի, էլիտայի և լիդերության ինստիտուտների միջև առկա այն օրինական փոխհարաբերություններին, որոնց վրա ձևավորվում է քաղաքական իշխանությունը: Իսկ այն լեգիտիմ է, եթե ա) ժողովրդից է բխում և իրագործվում է մեծամասնության կամքին համապատասխան (պետական իշխանություն ունեցողն ընտրված է ժողովրդի կողմից որոշակի ժամանակով և նրա կողմից էլ կարող է վերահսկվել), բ) պետական իշխանությունն իրականացվում է սահմանադրական սկզբունքներին համապատասխան⁵¹:

Պետության կառուցման տեսակետից բացառիկ նշանակություն ունի լեգիտիմության աղբյուրների և մակարդակների փոխազդեցությունը: Գոյություն ունեն լեգիտիմության հինգ հիմնական աղբյուրներ, որոնք տարբեր դրսևորում են ունենում քաղաքական, սոցիալական և այլ համատեքստերում՝

- Մուտքային (գործընթացային) լեգիտիմությունը վերաբերում է սահմանված ընթացակարգի պահպանմանը, որի շրջանակներում իշխանությունն ընդունում է պարտադիր ուժ ունեցող որոշումներ և ապահովում քաղաքացիների մասնակցությունը: Ժողովրդավարական երկրներում այդ ընթացակարգն ամրագրված է Սահմանադրության մեջ և ենթադրում է մրցունակ ընտրություններ, օրինապահ կառավարում և խախտումների դեպքում՝ քրեական պատասխանատվության մեխանիզմ⁵²: Գործընթացային լեգիտիմությունը հիմնված է նաև հասարակության մեջ տիրապետող արժեքների, սովորույթային իրավունքի և փորձի վրա⁵³:

⁵¹ The Legitimacy of the State in Fragile Situation, OECD DAC, Paris, 2010.

⁵² **Scharpf F.**, *Governing in Europe: Effective and Democratic?*, Oxford University Press, Oxford, 1999.

⁵³ The Legitimacy of the State in Fragile Situations, OECD DAC, Paris, 2010.

• Ելքային (կատարողական) լեգիտիմությունը հիմնված է այն ընկալումների վրա, թե ինչպիսին պետք է լինի պետության ծավալած գործունեության արդյունավետությունը և մատուցվող ծառայությունների որակը⁵⁴: Անվտանգությունը, հիմնական հասարակական ծառայությունների մատուցումը, տնտեսական զարգացումն ու զբաղվածությունը խթանող և ապահովող մեխանիզմներ ձևավորելու ունակությունը հիմնարար նշանակություն ունեն⁵⁵:

• Ընթացիկ լեգիտիմությունը ենթադրում է քաղաքականության մշակման այն գործընթացները, որոնց միջոցով որոշումները մուտքայինից (գործընթացայինից) փոխակերպվում են ելքայինի (կատարողականի): Այն ներառում է ոչ միայն արդյունավետ և թափանցիկ որոշումների կայացման գործընթացը, այլև միջնորդության գործընթացները, որոնց միջոցով հասարակությունը ներկայացնում է իր շահերը, որոնք կարող են նույնիսկ հակադրվել ընտրողների մեծամասնության կարծիքին: Արդյունքում, ընթացիկ լեգիտիմությունը հասարակության հետ շահերի վրա հիմնված միջնորդության և խորհրդատվության միջոցով ներկայացնում է փոքրամասնությունների շահերը՝ անգամ չունենալով ձայների մեծամասնություն⁵⁶:

• Ընդունված համոզմունքները, թե ինչպիսին պետք է լինի հանրային իշխանությունը՝ ձևավորված ըստ ավանդույթի, պատմական գործընթացների և սոցիալականացման կառույցների (այդ թվում՝ ազգային պատկանելություն, մշակույթ, կրոն և այլն)⁵⁷: Լիդերի խարիզմայի վրա հիմնված լեգիտիմությունը նույնպես կարելի է ավելացնել այն համոզմունքների թվին, որոնք ձևավորում են լեգիտիմությունը⁵⁸:

⁵⁴ **Schmidt V.**, Democracy and Legitimacy in the European Union Revisited: Input, Output and “Throughput”, *Political Studies*, **61**, 1, 2013, 2–22.

⁵⁵ The Legitimacy...

⁵⁶ **Schmidt V.**, նշվ. աշխ. :

⁵⁷ The Legitimacy...

⁵⁸ **Weber M.**, The three types of legitimate rule. *Berkeley Publications in Society and Institutions*, 1958, 4 (1), 1-11.

• Միջազգային լեգիտիմությունը ենթադրում է պետության ինքնիշխանության և ընտրված իշխանության լեգիտիմության ճանաչում արտաքին դերակատարների կողմից⁵⁹:

Կարելի է առանձնացնել լեգիտիմության երեք մակարդակ՝ պետության, վարչակազմի և տարածաշրջանի ղեկավարության: Առաջինն ուղղակիորեն կապված է պետության միջազգային ճանաչման հետ և դրա բացակայությունը գրեթե ինքնաբերաբար հանգեցնում է երկրորդի և երրորդի չճանաչմանը: Դա չի բխում միջազգային իրավունքից, սակայն միջազգային կազմակերպությունների ու ճանաչված պետությունների պրակտիկայում գրեթե անվերապահորեն կիրառվող մոտեցում է⁶⁰:

Պետության կառուցման և քաղաքական կարգավորման զարգացման համար հիմնարար նշանակություն ունի լեգիտիմության և պետության հնարավորությունների միջև կապի ընկալումը: Լեգիտիմության մասին հասարակության պատկերացումները առանցքային նշանակություն ունեն իշխանության հետ համագործակցելու, ինչպես նաև «իշխելու իրավունքն» ընդունելու պատրաստակամության տեսակետից: Լեգիտիմությունն, իր հերթին, ավելացնում է պետության հնարավորությունները և կարողությունները, քանի որ պետությունը կարող է ապավինել հիմնականում ոչ հարկադրական իշխանությանը. քաղաքացիները կարող են շահագրգռվել, կազմակերպվել և ներգրավվել կոլեկտիվ կամ անհատական գործունեությունում, ինչը քաղաքացիների աջակցությունն է պետությանը: Քաղաքացիների աջակցությունը թույլ է տալիս պետությանն ավելի արդյունավետ գնահատել իր շահերը և օգտագործել հնարավորությունները, ինչպես նաև մշակել և վարել այնպիսի քաղաքականություն, որի իրագործումը կնպաստի քաղաքացիների կարիքները հոգալուն, նպատակների իրականացման ու շահերի պաշտպանությանը: Այդ կերպ պետության հնարավորությունները և լեգիտիմությունը փոխկապակցված են և կարող են ձևավորել ինչպես արդյունավետ, այնպես էլ (ոչ)ուրաբեկության

⁵⁹ The Legitimacy...

⁶⁰Торосян Т., *Op. cit.* (14.02.2013).

վտանգի տակ գտնվող պետություններում) ոչ արդյունավետ ինստիտուտներ⁶¹ :

Լեգիտիմությունն առանցքային դերակատարություն ունի պետության կառուցման յուրաքանչյուր փուլում: Այն ապահովում է զուտ հարկադիր պետական կառավարումից անցում դեպի հասարակության համար այնպիսի բարձրագույն (լեգիտիմ) իշխանության, որն իրավասու կլինի հասարակության համար ընդունել և կիրառել պարտադիր կատարման ենթակա արդյունավետ որոշումներ: Պետության կառուցման գործընթացի ծավալմանը զուգընթաց լեգիտիմության հայեցակարգն էլ ավելի առանցքային դերակատարություն է ստանում պետություն-հասարակություն հարաբերությունների կառուցման գործընթացում, որոնք, իրենց հերթին, կարող են թե՛ դրականորեն, թե՛ բացասականորեն ազդել հակամարտության կարգավորման բանակցությունների ընթացքի, ռեսուրսների և լայն սպառման ապրանքների արտադրության և բաշխման վրա⁶²:

Հասկանալի է նաև, որ լեգիտիմության տարբեր աղբյուրներ փոխգործակցում և երբեմն անգամ մրցակցում են: Մասնավորապես, երբ խոսքը վերաբերում է կրոնին, մշակույթին և ավանդույթներին, նորմատիվային համոզմունքները կարող են զգալիորեն տարբերվել պետության զանազան մարզերում: Իսկ այնտեղ, որտեղ լեգիտիմության աղբյուրները բախվում են, քաղաքացիների (իրավունքների ու պարտականությունների շրջանակներում) և պետության միջև լայնամասշտաբ համաձայնության հնարավորությունները վերանում են:

Այն պետություններում, որտեղ դեռևս լիարժեքորեն կայացած չեն ֆորմալ կառույցները, ոչ ֆորմալ դերակատարները, ինչպես օրինակ, բանակի հրամանատարները, ապստամբները և հանցավոր օղակները, կարող են օգտվել պետության հնարավորությունների ու լեգիտիմության բացակայությունից և առաջարկել կառավարման համակարգի այլընտրանքային տարբերակ: Այդ իսկ պատճառով, լեգիտիմության հայեցակարգը բավականին խրթին է դյուրաբեկ

⁶¹**Papagianni K.**, Participation and State Legitimation in Charles T. Call with Vanessa Wyeth (eds.), Building States to Build Peace, Lynne Rienner Publishers, Boulder, 2008.

⁶²**Whaites A.**, States in Development: Understanding State-Building, Working Paper, DFID, London, 2008.

միավորներում, քանի որ լեգիտիմության տարբեր աղբյուրներ են համագործակցում, մրցակցում և հակամարտում: Դա ավելի է բարդացնում արտաքին դերակատարների արդյունավետ միջամտությունը պետության կառուցման գործընթացին⁶³:

Պետության կառուցման գործընթացում հարկավոր է հաշվի առնել, որ «վերից-վար» (վայրընթաց) մոդելները ձախողվում են, եթե հակասում են լեգիտիմ պետական իշխանության բնույթի վերաբերյալ տեղական ընկալումներին: Այդ իրավիճակը հանգեցնում է լուրջ հակադրությունների: Օրինակ, արտաքին դերակատարները պատրաստակամություն են հայտնում միջազգայնորեն ընդունված մարդու իրավունքների նորմերին և իրավական պատասխանատվության հայեցակարգին համապատասխան ցուցաբերել աջակցություն պետության կառուցման գործընթացին, սակայն վերջիններս կարող են չհամընկնել իշխանության լավագույն ձևով իրացման պատկերացումների և ավանդույթների հետ⁶⁴:

Այսպիսով, պետության կառուցումը ենթադրում է լեգիտիմության տարբեր աղբյուրների և պետություն-հասարակություն հարաբերությունների ու հանրային իշխանության մասին ընդունված պատկերացումների միջև փոխներգործության և հավասարակշռության հաստատման բարդ համալիր գործընթաց:

Եզրակացություն

Պետության կառուցման պատմական և կառուցվածքային ժառանգության, արդի գլոբալ միջավայրում պետության կառուցման խնդրի, ինչպես նաև պետության կառուցումը պայմանավորող հիմնական գործոնների և հետկոնֆլիկտային միջավայրում վերջիններիս առանձնահատկությունների վերլուծությունը վկայում է, որ

- Ազգերի ինքնորոշման իրավունքի հիման վրա ձևավորված պետությունների հետկոնֆլիկտային կառուցումը պետք է հիմնված լինի քաղաքական, տնտեսական և սոցիալական ինստիտուտների

⁶³ Paris R., Sisk T., The Contradictions of State Building: Confronting the Dilemmas of Post-War Peace Operations, Routledge, London, 2008.

⁶⁴ OECD, The Legitimacy....

արդյունավետ գործունեության վրա: Պետք է հաշվի առնվեն նախակոնֆլիկտային ժառանգությունը, հակամարտության ընթացքի առանձնահատկությունները և նոր գործոնները, ինչպիսիք են՝ հետկոնֆլիկտային շրջանում նոր ձևավորվող կառավարության առաջ ծագող խնդիրները և մարտահրավերները:

- Միաժամանակ ծավալվող փոխկապակցված ներքին և արտաքին անցումային գործընթացները կարող են բարդացնել հետկոնֆլիկտային կարգավորումները: Խաղաղության ամրապնդումը, անվտանգության ապահովումը և պետության կառուցումը կախված են այդ անցումային գործընթացների ճիշտ կառավարումից:
- Արդի գլոբալ զարգացումների համատեքստում պետության կառուցման գործընթացին ավելի մեծ ուշադրություն է հատկացվում, ինչը կարող է և՛ խթանել, և՛ խաթարել պետության կառուցման գործընթացը: Բարդությունները, որոնք ծագում են չճանաչված պետություններում պետական ներկայացվածության և հնարավորությունների սահմանափակ լինելու պատճառով, հանդիպում են այն ժամանակ, երբ քաղաքական կարգավորումները և առանցքային գործառույթները կենտրոնանում են մի շարք ոչ ֆորմալ կառույցների ներկայացուցիչների ձեռքերում:
- Ժամանակակից պայմաններն ու մարտահրավերներն իրենց խոր ազդեցությունն են ունեցել հակամարտությունների փուլով անցած և դեռևս չճանաչված պետությունների վրա: Հատկանշական է, որ այդ ազդեցությունը մեծ մասամբ բացասական է՝ կախվածություն արտաքին օգնությունից, ապրանքների ապօրինի արտահանում, երկրից կապիտալի դուրսբերումը հեշտացրած միջազգային դրամաշրջանառության ժամանակակից կառուցվածք, ինչպես նաև զինամթերքի համաշխարհային շուկայի հասանելիություն:
- Հակամարտության փուլով անցած և դեռևս չճանաչված պետությունների համար անվտանգության ապահովումը սոսկ պետության հիմնական գործառույթ չէ, այլ ամենօրյա կենսական անհրաժեշտություն: Սակայն, ծավալուն և ինտենսիվ սպառազինումը ծախսատար է և բախվում է սպառազինման տեխնոլոգիաների շարունակական նորացման խնդրի հետ, ինչն էլ ավելի խնդրահարույց է սահմանափակ միջազգային հարաբերությունների

պայմաններում: Դրա համադրումը ենթակառուցվածքների վերականգմանն ուղղված ոչ պակաս կարևոր և մեծածավալ ծախսերի հետ բարդ մարտահրավեր է տնտեսական զարգացման համար:

- Չճանաչված պետությունների դեպքում ինքնիշխան պետականության կառուցման փորձի պակասն էականորեն դժվարացնում է ֆորմալ և ոչ ֆորմալ նորմերի ու փորձի համադրման գործընթացը: Խնդիրը բարդացնում է նաև այն փաստը, որ զինված հակամարտություններից հետո ձևավորված պետությունների դեպքում իշխանությունը կենտրոնացած է զինված խմբավորումների ղեկավարների ձեռքում, որոնք, սահմանադրության և համապատասխան օրենքների ընդունումից և դրանց հիման վրա կազմակերպված պատշաճ ընտրություններից հետո կառավարումը պետք է փոխանցեն օրինական իշխանությանը: Այդ խմբավորումների ղեկավարները, որպես կանոն, չեն ցանկանում դա անել:
- Հետկոնֆլիկտային միջավայրում հասարակության թե՛ նորմատիվային, թե՛ իրական ակնկալիքները բավական սահմանափակ են. որպես կանոն, հասարակությունը պետությունը դիտարկում է որպես «անկարողունակ» կամ վերնախավի կողմից «սեփականաշնորհված» տիրույթ: Մարդու իրավունքների պարբերական խախտումները և խոցելի խմբերի (հատկապես էթնիկ փոքրամասնությունների՝ վառ օրինակ է Կոսովոն) հանդեպ ճնշումները չեն նպաստում իրավիճակի բարելավմանը:
- Հետկոնֆլիկտային փուլում պետության կառուցման գործընթացն ավելի նկատելի է մայրաքաղաքներում, իսկ ծայրամասերի բնակչությունը, որպես կանոն, ունի սահմանափակ կապ կենտրոնական իշխանության հետ: Խնդիրն ավելի է բարդացնում այն հանգամանքը, որ հաճախ մի շարք շրջաններում ոչ պաշտոնական կամ համայնքային կառավարման համակարգերը պետական ինստիտուտներից ավելի ակտիվ գործունեություն են ծավալում: Ու, թեև վերնախավը կարողանում է պահպանել իշխանությունն՝ օգտագործելով խոշոր գյուղական վայրերում տեղական առաջնորդների իշխանությունը, սակայն նման իրավիճակն ունենում է զգալի բացասական ազդեցությունը՝ դառնալով աղքատության և անապահովության գործոն բնակչության այդ հատվածի համար:

- Դյուրաբեկությունը, հակամարտությունը և բռնությունը կարող են գոյություն ունենալ միաժամանակ՝ հանդիսանալով մեկմեկու թե՛ առաջացման պատճառ, թե՛ արդյունք: Ուստի, պետության կառուցման գործընթացը հաճախ զարգանում է խաղաղության ապահովման փոխգործակցության հարաբերությունների հետ զուգահեռ, որտեղ երկու գործընթացներին էլ նպաստում են ինչպես արտաքին, այնպես էլ ներքին մի շարք դերակատարներ, այդ թվում՝ զարգացող հասարակությունը:
- Հետկոնֆլիկտային միջավայրում պետության կառուցման առանձնահատկությունների ուսումնասիրությունն ունի հետագա գործնական վերլուծության կարիք: Հատկանշական է, որ կան հակամարտության փուլով անցած դեռևս չճանաչված այնպիսի պետություններ (օրինակ, Արցախը), որոնք հաջողությամբ հաղթահարում են վերոհիշյալ մարտահրավերները, մինչդեռ այլ պետություններ միջազգային առաքելության ավարտից հետո չեն կարողանում սեփական ուժերով շարունակել պետության կառուցման և կայացման գործընթացը՝ ուղղորդելով պետությունը դեպի դյուրաբեկություն և/կամ ձախողում (օրինակ, Կոսովո):

From Conflict to Peace: The Features of Post-Conflict State-Building

VIOLETTA PETROSYAN

Yerevan Brusov State University of Languages and Social Sciences, Armenia

The article discusses the historical and structural legacies of state-building, the issues of state-building in modern global environment, as well as the main factors conditioning the process of state-building and their features in post-conflict areas. The article also refers to the impact of legitimacy, as the latter is of notional importance both for state-building and stateness processes. The analysis of each factor is accompanied by the review of possible manifestations of key actors' role, their impact and “center-periphery” relations.